

377
6-25

w 528 ~~1742~~

370
2300-SG

ՀԱՅ ԿԱՆՈՒՄԻՏԱՆ 0120-10 5073

377
Ն-25

կ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Գ. ՋԵՄԱՐԱՆԻ Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ

ԶԸՆԹԱՅԻՅ 1881 2 ՈՒՍԲ. ԱՄԻ

ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ

1742

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ-ԱՅ Դ.

1004
5451

ՎԵՀԱՓԱՌ ՏԵՐ

Հաւատարմութիւն Ս. կամաց Վեհ. Հայրապետի՝ յանցելումն 1881—2 ուս. ամի ընկալայ զտեսչութիւն Գէորգեան ձեմարանիս Մայր Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի, որ ի ճաճն էր ապաւ քէն այլում ումեք հմտագունի քան զիս, եւ փորձառուի. այլ որ յիս՝ վստահութիւն Վեհ. Հիմնադրի՝ եւ քաջալերութիւնն իրախոսեցին զիս ստանձնել զպաշտօնս ծանր. եւ աշխատեալ ըստ չափու կարողութեան իմոյ՝ յուսամ թէ ոչ աղարդիւն անցանիցէ ժամանակն՝ ցորչափ ինձ եւ անզօր ուժոյ իմում՝ յանձն իցէ կառավարութիւն նուիրական ճաճարիս:

Այս յոյս բորբոք է յիս եւ այժմ իսկ, տեսեալ զի ի ձեմարանի աստ խումբ ինչ կարող ուսուցչաց՝ յորոց ոմանք յառաջ քան զիս էին, եւ ոմանք ի հրաւեր իմ եկին հա-

2213

սին՝ գործէ ի ձեմարանիս ի փոյթ կատարեալ եւ յեռանդն ճշմարիտ. յորոց իւրաքանչիւր ըստ չափու կարողութեան իւրեանց թեթեւացուցանեն ինձ զծանրութիւն պաշտամանս իմոյ, զոր տեսեալ քաջալերիմ:

Ահա բոլորեցաւ շրջան մի ուս. տարւոյ. եւ համաձայն 20րդ յօդուածոյ կանոնադրութեան ձեմարանիս, պատիւ ունիմ ամենախոնարհաբար առաջի առնել Վեհ. Տէրութեան Զերում զտեղեկագիրս զարգի վիճակէ ձեմարանիս: Այլ չեւ եւս եկեալ ի համար տեղեկագրիս՝ զայս ինչ յաւելում ասել, զի յամենայն ի վարչական գործս ձեմարանիս՝ դիմեցի ի խորհուրդ Մանկ. Ժողովոյն, եւ զոչինչ որոշումն գլխաւոր որոշեալ է իմ առանց խորհրդոյ Մանկ. Ժողովոյն, քաջ ի միտ առեալ՝ թէ ի ղեկավարութեան մեծի ինչ հաստատութեան, որպիսի ինչ ձեմարանս է, անհրաժեշտ է պահպանել միութիւն յամենայն կարգս. եւ թէ՛ այս միութիւն կարգի եւ կանոնաց պահպանի արդեամբ, եթէ ամենեքեան՝ որ գործենն՝ մասնակցիցին վարչութեանն, թեղեալ տեսչին զգործադրութիւնն: Ի մի բան՝ զհետ եղէ պահպանել զհամերաշխութիւն խմբին ուսուցչաց:

Արդ եկից ի հաշիւ տեղեկագրին:

Տեղեկութիւն 1881 — 2 աթ.

Յընթացս 1881—2 ուս. ամին եղեւ գումարել Մանկ. Ժողովոյն երեսուն անգամ՝ ըստ այլ եւ այլ խնդրոց ձեմարանիս, յորոց կարեւորագոյնքն եւ արժանիք ուշադրութեան են այսօրիկ:

Ի սկզբան անցելոյ ուս. ամին օրհնութեամբ Վեհ. Հօրգ բացաւ Բ. Լսարան. եւ ի պատճառս նորոգ կազմակերպութեան խմբին ուսուցչաց փոխեցաւ ծրագիր Ա. Լսարանին, եւ երկուսուն մասնագիտական Լսարանացս տուաւ

ուղղութիւն ինչ մանկավարժական: Որոշելով ընդ նմին զի եւ յառաջակայն Գ. Լսարան ըստ նմին ուղղութեան ընթացի, որպէս եւ եղեւ իսկ յայսմ ամի: Ընդ այս կազմակերպութիւն յուսայ Մանկ. խորհուրդ ձեմարանիս պատրաստել ուսուցիչս մանկավարժս ի պէտս ազգային ուսումնարանաց, մեծ ինչ ծառայութիւն մատուցանել կրթութեան ազգիս յընդհանուրս:

Ի սկզբանէ անցելոյ ուս. ամին ուսանողք Ա. եւ Բ. Լսարանաց սկսան լսել զմանկավարժութիւն եւ զփիլիսոփայական օժանդակ մակացութիւնս, եւ մնայր մարդել նոցա եւ ի հմտութիւնս վարժապետական արուեստին: Այս գործ դժուարին ըստ ինքեան եւ ծանր սկսաւ ի պայմանս եւս դժուարինս. նախ՝ զի նորավարժ ուսանողք անպատրաստք էին եւ ոչինչ օրինակ տեսեալ էր նոցա ի մարդիլ ի տեսական կրթութիւնս, եւ պարտաւորեալ էին ըստ կանոնի առնել եւ ինչ ինչ փորձս դասատուութեան. եւ երկրորդ զի չեւ եւս էր ձեմարանիս վարժոց իւր սեպհական հանդերձ կարեւոր պարագայիւք՝ որչափ հարկն էր ի յաջող եւս գործոյն, վասն որոյ եւ ուսանողք ձեմարանիս առ ժամանակ ինչ հարկեցան առ ի փորձ փորձնական դասախօսութեանց յաճախել յերկուսեւ ուսումնարանն Վաղարշապատայ. ուր եւ Հոգաբարձութիւնն՝ ըստ ներելոյ հանգամանացն, ընձեռեաց նոցա զկարեւոր դիւրութիւնն ի մարդումն նոցա: Ի հարկէ եւ մեղ մնայր ի շնորհակալիս Հոգաբարձութեանն եւս ապացուցանել, թէ մի յապարդիւն անցանիցեն փորձք մեր, եւ այս՝ ոչ միայն ըստ օգտի ուսանողացն մերոց, այլ նաեւ ի մասնաւորի յօգուտ մանկանց նոցա, որոց էր ուսանել ուսումն եւ կրթութիւն յուսանողացն մերոց իբրեւ ի վարժապետաց: Առ ի հասանել ի կրկին նպատակս յայսօրիկ, եւ առ ի թեթեւացուցանել զդժուարութիւնս յա-

ուսմանց ետ յերեսաց անյաջող պայմանացն վերոյիշելոյ,
Վարչութիւն ձեմարանիս զհետ եղեւ հնարաւոր միջոցաց-
եւ զհնարաւորսն տնօրինեաց այսպէս:

Որոշեցաւ փոխանակ երկից բաժանմանց վարժոյցն իբրեւ
ի տիպ ծխական դպրոցի ունել՝ միայն զմին ի վարժութիւն
ուսանողաց մերոց ի դասախօսել անդ, քանի անհրաժեշտ
էր հսկողութիւն Մանկավարժին ի վերայ նոցա, եւ քանի
ոչ էր մեր տալ նմա օգնական զոք՝ յոր հաւատարմ ման-
կավարժն զհսկողութիւն իւր՝ ի լինելն իւրում՝ յայլում
բաժնի՝ ի հսկել ըստ անհրաժեշտ պահանջիցն:

Բաժանմունք Վարժոցիս յանձն եղեւ Պ. Սեդրակայ
Մանգինեան, որ ոչ միայն հանապազօր՝ այլ եւ ի հարկին
յամենայն ժամու անձամբ ներկայ գտանէր դասաւանդու-
թեան նորավարժիցն ուսանողաց, երբեմն յուշ առնելով
նոցա զկարգ վարժութեան, եւ երբեմն ինքնին իսկ աւար-
տէր զդասաւանդութիւնն յօրինակ եւ ի կրթութիւն վար-
ժելոցն: Եւ զի այսպէս միշտ ներկայութիւն Մանկավարժին
ոչ հայէր արգեօք ի նպատակ անդր մեր, յայտ է ի կատա-
րեալն կրթութիւն ուսանողացն մերոց, եւ զի մի նօքա՝ նո-
րավարժքն յանգէտս անիոյթ մնայցեն պարտուց իւրեանց
եւ հեղգայցեն, յուսացեալ, թէ Մանկավարժն առնիւթեր
կայ՝ եւ ընդ զթերին իւրեանց, այլ զի եւ ինքեանք իսկ
նորավարժքն ազատ մտցեն յասպարէզ անդր դասաւանդու-
թեան եւ անցցեն ի գլուխ գործոյն, Պ. Մ. նուազեցուցա-
նէր տակաւ ի ժամ՝ փորձոյն զազգարարութիւնս իւր եւ
զմիջամտութիւն: Նաեւ բացակայ իսկ երբեմն գտանէր,
սակայն ըստ մանկավարժական կարգաց պահանջէր ի նո-
ցանէ զհամար գործառնութեանց նոցա, եւ այսպէս կրթէր
զնոսս եւ ի նոյն իսկ ի հսկել անձանց իւրեանց եւ գործոց:
Յայս նպատակ հայէին արգարեւ եւ այն ամենայն գրաւոր

եւ բերանացի հաշիւք երրակի ժողովոցն ըստ եօթնեկաց՝
յորս պարտ էր ներկայ գտանել նորավարժիցն ամենեցուն,
որոց եւ նախագահէր Պ. Մանգինեան: Գործ երրակի ժո-
ղովոցս շաբաթական կազմէին ամբողջութիւն ինչ անբա-
ժան, ի միումն միայն՝ ի շաբաթ աւուրս՝ պահէր կարգ ար-
ձանագրութեան: Այս երրորդ ժողով բաց էր եւ առաջի
այցելուաց՝ որք ցանկային: Եւ իսկ անձամբ յաճախէի
յայտոսիկ ժողովս, զի մարթացայց հետեւել ուղղութեան
գործոյն: Երբեմն ներկայ լինէին անդ եւ ոմանք յուսուց-
չաց:

Ժողովն որ ի շաբաթ աւուրս՝ անուանէր խորհուրդ, եւ
նուիրեալ էր համարատուութեան՝ եթէ զինչ գործեալ էր
նորավարժիցն յընթացս եօթնեկին անյետոյ, եւ խորհրդակ-
ցութեան՝ թէ յինչ արգեօք ունին ձեռնարկել յառաջի-
կայն, յորս էր՝ զի հաստատէր Պ. Մանգինեան զխորհուրդ
ուսանողացն՝ եւ էր՝ զի հաղորդէր նոցա ինչ ինչ կարեւոր
բացատրութիւնս, եւ հրահանգէր զնոսս ի զգուշութիւն
յառաջիկային, յիշելով նոցա միշտ եւ զնախորդ հրահան-
գաց: Խօսէին ի ժողովի անդ զնիւթոց դասուցն՝ զորս ու-
նէին աւանդել, եւ զվարուց աշակերտացն եւ առհասարակ
զհանգամանաց դասուցն, թէ յորում էր յաջողութիւնն եւ
յորում անյաջողութիւնն: Քննէին զգրաւոր հաշիւս դա-
սաւանդաց եւ զնկատողութիւնս ընկերակցաց նոցա. եւ ինքն
իսկ Պ. Մանգինեան հաղորդէր նոցա զայն ամենայն՝ որ մի-
անգամ գրաւեալ ունէին զուշագրութիւն նորա յընթացս
այնր եօթնեկի ըստ ամենայն հանգամանաց: Նոյնպէս եւ ի
քննն առնուին եւ զյաջող կամ անյաջող եւս փորձառական
դասուցն հանդերձ կարեւոր բացատրութեամբք քննչացն՝
որ ի նոցունց իսկ ուսանողացն եւ յայլոց ընկերակցաց
նոցա. զժողովսն կնքէր ինքն Պ. Մանգինեան: Արգարեւ ի

տիղբան անդ նորավարժք ցուցանէին անփորձութիւնս ինչ
ի համարատուութեան՝ որ կատարէրն հրապարակաւ եւ
ամենայն անկեղծութեամբ. այլ ուրախութեամբ տեսանել
էր մեզ, զի հետզհետէ ըմբռնէին զմիտս եւ զխորհուրդ
համարատուութեանցն, սովորէին համբերութեամբ լսել
գատողութեանցն այլոց՝ զգործոց իւրեանց, եւ ըստ քաղա-
քավարութեան պատասխանել ընդդիմախօսացն եւ խօս-
տովան լինել զսխալանս իւրեանց: Հասու լինէին, եթէ զի՞նչ
իցէ միաբանութեամբն գործել եւ խորհրդով, եւ թէ զի
ա՞րդ զգործ քան զանձնաւորութիւն նախադասել արժան
է. եւ թէ զի՞նչ իցէ միահամուռն պատասխանատու ար-
դեանց իրացն լինել, եւ կամ անզգուշութեամբ խանգարել
զգործ ինչ հանրական. ի մի բան, հասու լինէին ծանրու-
թեան պատասխանատուութեան իւրեանց: Նորավարժքն
իբրեւ ի հայելոյ տեսանէին ի ժողովս անդ, զճըշգրիտ
պատկեր գործոց իւրեանց, թէ արդեօք դասախօսութիւն-
քնն զոր դասախօսեն՝ արտաքին ցոյցք ինչ իցեն, կամ լոկ
ժամավաճառութիւն, եւ թէ իցե՞ն արդեօք բաւական ի
սաստել աշակերտացն առանց խստանալոյ, եւ թէ վարժե՞ն
արդեօք զնոսա ի բարոյական կարգս եւ ի կանոնս առանց
աւելորդ բծախնդրութեան, եւ թէ պահե՞ն արդեօք անեղծ
զեռանդն մանկան՝ ոչ իւրք արտաքս քան ըստ սահման
ճշմարիտ եւ վայելուչ կրթութեան վազեալ, եւ թէ յաջո-
ղիցի՞ն արդեօք հեշտ եւ զիւրին յաչս եւ ի միտս մանկանցն
ընծայել զուսումն՝ անկորուստ պահելով եւ զըջութիւն. եւ
թէ հաստատիցե՞ն զուսումն ի հիմունս բնականս, եթէ հե-
ռի անդր մղիցեն զմանուկն ի կենաց եւ յազգայնութենէ.
եւ հոսկ ուրեմն հասու լինէին, թէ ո՞րչափ ինչ զժուլարու-
թիւնք եւս մնան՝ կրթելոյ զանձինս յայսմ՝ ամենայնի ի
կարեւոր նկատմունս ուսուցչութեան:

Որպէս ի վեր անդր ասացաւ, եթէ եւ այն երկոքին ժո-
ղովք սերտիւ իմն լծորդեալ էին խորհրդոց նոցա: Յընթացս
միոյ եօթնեկի մին ի սովորական դասուց վարժոցիս լինէր
« դաս փորձոյ » ի հինգ շաբաթի աւուրս, յորում ամենայն
նորավարժք պարտաւորապէս ներկայ լինէին փորձոյ դա-
սախօսութեան միոյ յընկերացն իւրեանց. որպէս զի իւրա-
քանչիւր առանձինն զգիտողութիւն իւրեանց եւ զտպաւո-
րութիւն յանդիման կացուցեն ի խորհրդին ի քննել զնոսա:
Առ այս եւ երկու երկու ի նոցանէ նշանակէին ըստ իւրա-
քանչիւր եօթնեկի իբրեւ ի պաշտօնէ՝ դիտել զդասախօսու-
թիւնն, եւ առաջի առնել խորհրդոյն մին՝ բանիւ բերանոյ,
եւ միւսն՝ գրելով զմանր մանր հանգամանս դասախօսին՝
թէ՛ ըստ արտաքին եւ թէ՛ ըստ ներքին հանգամանաց:
Նպատակ ժողովոյս էր, զի ի մէն մի եօթնեակս գէթ մի
անգամ ամենեքին ուսանողքն ի միասին տեսցեն եւ լուիցեն
զդասախօսութիւն ի վարժոցին, քանի ոչ էր նոցա յամե-
նայն աւուրս հասանել եւ ներկայ լինել ամենայն դասախօ-
սութեանցն վարժոցին, ունելով իւրեանց առանձինն պատ-
րաստութիւն դասուց ի ձեմարանի. իսկ որոց միանգամ
պատահէրն եւ զգամն պատրաստել եւ ի վարժոցն ի ժա-
մու հասանել, այն ի կամս նոցա թողեալ էր: Այ առանց
պատրաստութեան էր եւ փորձառականն դաս, այլ պար-
տիք ի վերայ կային նորավարժին կանխաւ առաջի առնել
Պ. Մանկավարժին զգրաւոր ծրագիր դասուն ըստ ման-
րաման հանգամանացն, զոր ի չորեքշաբաթի աւուրս քնն-
էր առաջի ամենեցուն ի նախապատրաստական ժողովին
եւ կանխաւ զգուշացուցանէր զդասախօսն չտալ տեղի թե
րութեանց, եւ կամ հաւանեալ գրաւոր բացատրութեան
նորա, քաջալերէր զնա ըստ այնմ եւ գործել. տայր եւ
հրահանգս ինչ կարեւորս ըստ հարկի: Ի խորհուրդս շա-

բաթ աւուրցի, եթէ քննիչքն եւ եթէ Պ. Նախագահն քրն-
նէին, թէ որչափ ճիշդ վարեցաւ դատատունն ըստ հրահան-
գացն տուելոց, եւ թէ՛ զիմորդ խոտորեցաւ ի հրահան-
գացն, եւ թէ՛ զինչ պատճառքն էին:

Այոյափ ինչ զնեքքն վարչութենէ վարժոցին՝ եկից արդ
տալ տեղեկութիւնս ինչ եւ զմիամեայ ընթացից վարժո-
ցին. — Երկու երկու դաս առ օր յանձնեցաւ ուսանողաց Բ.
Լսարանին. իսկ ուսանողք Ա. Լսարանին ի Յունկար ամսոյ
եւ այսր սկսան մասնակցել փորձառական դասուցն միայն:
Եւ զի զաշակերտս վարժոցին դժուարին իմն եղեւ գո-
մարել ի սկզբան, հարկ եղեւ կանխաւ տալ ուսանողացն
հրահանգս առ այն, եւ սկիզբն եղեւ ուսման ի վարժոցին
ի 29 Սեպտեմբերի: Ի սկզբան՝ թիւ աշակերտացն եւ աշա-
կերտուհեաց յաճախ փոփոխէր ի պատճառս յապաղելոյ
ոմանց մտանել յուսումնարան, եւ ի պատճառս դասա-
ւորութեան նոցա, յորոց բազումք էին՝ որ մտին յառաջին
դասարան, յորժամ ուսուցիչքն կարգեցան ի Զանս հո-
գաբարձուաց, եւ մնացին մեզ տղայք 29, յորոց եօթնեւ-
տասն՝ օրիորդք էին: Թէպէտ եւ ոմանց ի սոցանէ ուսեալ
էր կանխաւ եւ ճանաչէին զգիրս, սակայն այնչափ ան-
վարժք էին, մինչ զի հարկ եղեւ դասաւորել զնոսա ի մի եւ
նոյն բաժնի՝ ուսանել եւ նոցա զմասն Ա. տարւոյ: Իբրեւ
կենդրոնացուցիչ առարկայ ուսման ընտրեցաւ «Ազգ. ըն-
տանեկան աշխարհ» Պ. Սեղրակայ Մանգլինեան, յորոյ ի
հիմունս յեցեալ՝ աւանդեցին մանկանց եւ ըստ այլ եւ այլ
պատահական հանգամանաց ինչ ինչ տեղեկութիւնս զԱս-
տուծոյ, զմարդոյ եւ զբնութենէ. եւ զի փոքր էր առ օրին
ժամ դասուցն, վասնորոյ եւ մեծ մասն պարապմանց տուաւ
ի գրել եւ յընթեռնուլ ըստ նորագոյն եղանակի, այն է՝
ոչ ուրոյն հնչելով զբաղաձայնսն, եւ ոչ առանձին այբբե-

նարան ի գործ ածեալ: Ի վախճան տարւոյն ըստ արգեանցն
երեւեցաւ, զի երեք աշակերտք եւ երեք աշակերտուհիք
միայն մնացին ի նմին դասարանի, իսկ այլքն առհասարակ
գտուութեան արժանիք, եւ փոխեցին զդասարանս իւ-
րեանց:

Ի վարժոցին անընդհատ յառաջ գնայր դասատուու-
թիւնն ըստ կանոնի, եւ ընդհատէր ի տօնի աւուրս, յորս
եւ ձեմարանս տօնէր: Այլ ի վերջին աւուրս տարւոյն թու-
լացաւ՝ այն ինչ մերձեցան հասին աւուրք քննութեան նոյն
իսկ ուսուցչացն ուսանողաց ի ձեմարանի. որոց ի հարկէ
էր ամփոփել զուշ եւ զուրուշ ի պատրաստութիւն դասուց
իւրեանց եւ ի քննութիւն: Աստանօր զառաջինն զգալի
եղեւ եթէ՛ անհրաժեշտ է մեզ ունել եւ զայլ ոք օգնական
ուսուցչի, որ եւ ի հարկին պատրաստ գտանիցի շարու-
նակել զգործ նորավարժիցն ուսուցչաց, մինչ նոքա գայցեն
ի պատրաստութիւն դասուց իւրեանց ի ձեմարանի: Այս
պակասութիւն օգնականի մինչեւ յայն զգալի եղեւ, զի
հասին աւուրք քննութեան աշակերտաց վարժոցին, եւ չէր
հնար եւ ոչ ումեք ի նորավարժ ուսուցչացն ներկայ լինել
անդ ի քննելն զաշակերտս իւրեանց. եւ առանձինն քննե-
ցին զնոսա ուսուցիչք վարժարանին Վաղարշապատայ:

Նաեւ պէսպէս դժուարութեանց տարան նորավարժքն
մեր ուսուցիչք, մինչեւ յաջողեցան զաշակերտս վարժոցին
ընդելացուցանել կարգացն եւ կանոնաց, զորս ընկալեալ
էր մեր: Եւ այս ամենայն ըստ մասին յառաջ գային յան-
փորձութենէ նորավարժիցն, եւ ըստ մասին՝ զի վարժոցն
ընդ կրկին վարչութեամբ էր. այսինքն զերկուս ժամս
աւուրն ընդ հսկողութեամբ վարչութեան ձեմարանիս, եւ
զմնացեալ ժամս աւուրն ընդ հսկողութեամբ վարչութեան
ուսումնարանին Վաղարշապատայ. նաեւս կրկին վարչու-

թիւնքս անկախ ի միմեանց վարէին, եւ որ ինչ պարտաւորիչ էր միումն, ոչ այնպէս էր եւ միւսումն. եւ այսպէս յառաջ գային այն ամենայն անյարմարութիւնք, յորս ստիպէին աշակերտքն պահ ըստ պահէ փոխել զպահպանութիւն կարգին, եւ այլապէս զգուշանալ:

Եւ որպէս զի սովորեսցին աշակերտքն ի մաքրութիւն, եւ մի ընդ առաւօտս յամենցեն գալ ի դասարան, եւ զի առհասարակ կատարեսցեն զպատուիրեալսն եւ ի տունս իւրեանց, հարկ համարեցաւ, զի նորավարժքն ուսուցիչք ինքնին խօսեսցին ծնողաց աշակերտացն եւ ոչ ի ձեռն միջնորդի ուրուք, այն է ի ձեռն ուսուցչին Վաղարշապատայ. զի այնպէս անկատար մնային պատուէրքն տուեալք աշակերտացն եւ հարկ էր կրկնել եւ երեքկրնել մինչեւ լսելի առնել եւ ծնողաց աշակերտացն: Բազում անգամ թանգարէին ընթացք դասուցն առ պակասութեան դասարանական պիտոյից, զորօրինակ գրոց, գրատախտակաց, քարեայ գրչաց, քանոնաց եւ այլոց այսպիսեաց. այնպէս զի հարկեցան ուսուցիչքն նորավարժք կազմել գանձարան ինչ փոքր յիւրեանս, եւ ընդ զպիտոյսն պակասեալս: Առ ի դառաջս առնուլ այսպիսեաց անպատեհութեանց յապագայի, վարչութիւն ձեմարանիս արժան դատեցաւ պահանջել ի ծնողաց աշակերտացն առ իւրաքանչիւր՝ գումար ինչ որոշեալ ի սկզբան տարւոյն, եւ անթերի հոգալ զպիտոյս վարժոցին եւ միանգամայն ազատ մընալ ի տարապարտ ազդարարութենէն, զոր յանցելումն բազում անգամ կրկնեցին ի լուր ծնողաց աշակերտացն եւ ուսուցիչքն եւ այլք ոմանք, եւ դարձեալ անլուր մնացին եւ ապարդիւն: Նաեւ պակասութիւն մեծ էր արգարեւ եւ անյարմարութիւն կազմութեան վարժոցին, եւ նստարանաց նորա, որ եւ պատճառս անհանգստութեան տային մատաղահաս աշակեր-

տացն, եւ բնականապէս նպաստէին նոցա յայլ ինչ դարձուցանել զուշադրութիւն իւրեանց ի Ժամն դասուցն:

Յետ միամեայ փորձառութեան որոշեաց Մանկ. խորհուրդս, զի ձեմարանս առանձինն ունիցի իւր զերիս բաժանմունս վարժոցին. առ որ որոշեաց խնդրել կանխաւ զհաճութիւն Վեհ. Հայրապետիդ, եւ ըստ այնմ՝ միացուցանել զԺառանգաւորաց Դպրոցն ընդ ձեմարանիս. այնպէս՝ զի որ գիշերօթիկքն էին ի նմին դպրոցի, առանձին զգուշաւոր քննութեամբ զետեղեսցին ի դասարանս դասարանս ձեմարանին ըստ համեմատութեան նոցա, եւ որ փոքունքն են՝ մնասցեն ի նմին դպրոցի, իբր ի վարժոցի, եւ յաւելցուք ի նոսա եւ զայլս եւս երթեւեկ աշակերտս: Այլ եւ ի նկատի առեալ զի պակասին սենեակք ի ձեմարանիս, եւ մանաւանդ զի ցանկալի էր մեզ հոգ ունել զծախուց նորա ի մասին տնտեսութեան, որոշեաց Մանկ. խորհուրդն, զի կցեսցուք ընդ վարժոցին եւ զառաջին դասարան ձեմարանիս, յանձնելով զկառավարութիւն նոցա, զվարժոցին եւ զԱ. դասարանին Պ. Սեգրակայ Մանդինեան, տալով նմա առ այժմ՝ զոր յօժանդակ ուսուցիչ, ունել զտեղի նորա ի վարժոցին կամ յԱ. դասարանի, ի լինելն նորա ի միումն կամ ի միւսում:

Եւ զի աշակերտք Ժառանգաւորաց Դպրոցին հանապազօր յառաւօտու եւ յերեկոյի յաճախէին ի Ս. Եկեղեցի ի Ժամասացութիւն, զայս եւս ի նկատի առեալ Մանկ. խորհուրդն, որոշեաց տալ կատարել աշակերտաց ձեմարանիս զայն պարտաւորութիւն, առաքելով զնոսա օր ըստ օրէ ըստ առանձին կարգի, ի Ս. Եկեղեցի ի դպրութիւն եւ ի քաղաքաւորութիւն: Ընդ որոշումս լիայոյս է Մանկ. խորհուրդս, եթէ յաջողիցի ձեմարանս պաշտօնեայս արժանաւորս պատրաստել Ս. Եկեղեցւոյ, որ եւ համաձայն գոլով

ըղձից եւ նպատակի Վեհափառ Հայրապետիդ, ըստ բարեհաճ կամաց Ձերոց հաստատեցէք զայն եւ թոյլ ետուք ըստ այնմ առնել յառաջիկայ եւ յամենայն տարւոյ, եւ որ կատարեցաւ իսկ: Նա՛ փափագելի էր Վարչութեան ձեմարանիս՝ որպէս եւ ակն ունիմք յապագայի, զի եւ երկրորդ եւ երրորդ դասարանքն փոխադրիցին ի վարժոց անդր իբրեւ ի լրումն ամբողջութեան դպրոցական մասին. եւ ի ձեմարանի աստ մնայցեն միայն դպրանոցական երեք դասարանքն եւ ձեմարանական երեք լսարանքն, որով եւ տնտեսութիւն ի ծախսն եւ կանոնաւորութիւն ի ներքին ընթացս ձեմարանին լինէր արդեօք:

Այսչափ ինչ զվարժոցէն եւ զվիճակէ վարժապետացուացն. այժմ անցցուք ի հաշիւս ձեմարանին, տալ տեղեկութիւնս եւ զներքին վիճակէ նորա:

Մանկ. խորհ. ի սկզբան անդ ուսումնական ամին անցելոյ՝ յետ որոշելոյ առ ժամն զառարկայս աւանդելիս եւ զթիւս դասուց՝ թէ ի կրկին լսարանս եւ թէ ի վեց դասարանս դպրանոցին, ի շարունակելն զգաստ, սկսաւ կազմել եւ ծրագիր ինչ ընդհանուր, որով միայն մարթ էր տալ կանոնաւոր ընթացս ուսման եւ դասատուութեան: Ապաքէն ոչ նոր իմն է խնդիր ընդհանուր ծրագրին յուսումնարանս Հայոց. եւ ամենայն հոգաբարձուք ազգային ուսումնարանաց եւ Մանկ. խորհուրդք ի տեղիս տեղիս զբաղեցան եւ զբաղին զխնդրովս, սակայն դարձեալ կանոնաւոր եւ մշակեալ ծրագիր չէ այսօր եւ ոչ միոյ ուսումնարանի, նոյնպէս եւ ոչ ձեմարանիս. վասն որոյ եւ յանցելումն ամի ամենայն լրջմտութեամբ ձեռն ի գործ արկ Մանկ. խորհուրդս կազմել զկարեւորն ծրագիր, եւ ակն ունիմք յայսմ ամի ի լրումն ածել զայն ըստ կարի, եւ մատուցանել Վեհափառ Տէրութեան Ձերում ի հաստատութիւն: Իսկ զոր առ ժամն

որոշեաց Մանկ. խորհուրդն՝ այսօրիկ էին առարկայք աւանդեալք ի ձեմարանիս եւ թիւք դասուցն՝ յանցելումն ամի:

յԱ. Լասրանի.

Աւարկայք

Հախճախական դասք.

Աստուածաբանութիւն.	2
Պատմութիւն ընդհանուր եկեղեցւոյ.	2
Նոր Մատենագրութիւն Հայոց.	4
Քննական Քերականութիւն.	1
Ընդհանուր Գրականութիւն.	2
Ռուսաց Գրականութիւն.	2
Տրամաբանութիւն.	3
Հոգեբանութիւն.	3
Գերմաներէն.	3
Գաղղիերէն.	2
Ֆիզիքական աշխարհագրութիւն.	2

26

յԲ. Լասրանի

Աստուածաբանութիւն.	2
Պատմութիւն ընդհանուր եկեղեցւոյ.	2
Ընդհանուր Գրականութիւն.	2
Ռուսաց Գրականութիւն.	2
Մանկավարժութիւն.	3
Հոգեբանութիւն.	9
Բարոյական փիլիսոփայութիւն.	3
Գերմաներէն.	3
Տարրալուծութիւն.	1

24

Առաջադրված	ՅԱ. Դասարանի	Հաճախականության դաս
Կրօն (Սրբազան Պատմութիւն)	.	3
Հայոց լեզու.	.	5
Ռուսաց լեզու.	.	5
Թուրքաբանութիւն.	.	4
Բնական պատմութիւն.	.	2
Աշխարհագրութիւն.	.	2
Ձայնագրութիւն.	.	4
Նկարչութիւն.	.	2
Գեղագրութիւն.	.	3
		30

	ՅԲ. Դասարանի	
Կրօն (Սրբազան Պատմութիւն)	.	3
Հայոց լեզու.	.	5
Ռուսաց լեզու.	.	4
Թուրքաբանութիւն.	.	4
Բնական Պատմութիւն	.	3
Աշխարհագրութիւն.	.	2
Ձայնագրութիւն.	.	4
Նկարչութիւն.	.	2
Գեղագրութիւն.	.	3
		30

	ՅԴ. Դասարանի	
Կրօն.	.	2
Հայոց լեզու.	.	4
Ռուսաց լեզու.	.	4
Գաղղիերէն.	.	4
Ալգէրայ եւ Թուրքաբանութիւն	.	4

	Շաբաթական դաս	
Աշխարհագրութիւն Հայաստանի.	.	2
Ընդհանուր Աշխարհագրութիւն	.	3
Բնական Պատմութիւն	.	3
Ընդհանուր Պատմութիւն	.	2
Ձայնագրութիւն.	.	2
Գեղագրութիւն.	.	2
		32

	Ի Դ. Դասարանի	
Կրօն.	.	3
Հայոց լեզու.	.	5
Ռուսաց լեզու.	.	5
Գաղղիերէն.	.	4
Ալգէրայ.	.	2
Երկրաչափութիւն.	.	2
Հայոց Պատմութիւն	.	2
Ընդհանուր Պատմութիւն	.	2
Բնական Պատմութիւն	.	3
Ռուսաց Աշխարհագրութիւն	.	2
		30

	Ի Ե. Դասարանի	
Եկեղեցական պատմութիւն Հայոց	.	1
Հայոց լեզու.	.	3
Հայոց Մատենագրութիւն	.	3
Ռուսաց լեզու.	.	4
Գաղղիերէն.	.	3
Մատենադարանայ	.	3
Ֆիզիքայ.	.	3
Հայոց պատմութիւն.	.	2

Մաթեմատիկական դասագրքի

Ռուսաց պատմութիւն	1
Ընդհանուր Պատմութիւն	3
Ֆիզիքական Աշխարհագրութիւն	2
Ընդհանուր Աշխարհագրութիւն	2
	30

Ի. Գ. Դասարանի

Տօմար եւ կարգ Աստուածաշնորհութեան	1
Հայոց լեզու	2
Հայոց Մատենագրութիւն	3
Ռուսաց լեզու	3
Գաղղիերէն	3
Մատենատիկայ	3
Ֆիզիքայ	3
Հայոց Պատմութիւն	3
Ընդհանուր Պատմութիւն	3
Ֆիզիքական Աշխարհագրութիւն	2
Ֆիզիքագրութիւն	2
Բնախօսութիւն եւ Առողջապահութիւն	2
	30

Մանկ. խորհուրդս ի սկզբան անդ անցելոյ 1881—2 ուսումնական ամին ի քնին առ ուշադրութեամբ եւ զկազմակերպութիւն դասարանաց ձեւարանիս. եւ արդիւնքն երեւեցան, զի աշակերտք զետեղեալ են ի դասարանս այնպէս, զի չհամեմատին իրերաց ոչ ըստ հասակի եւ ոչ ըստ պատրաստութեան: Այս հանգամանք կազմակերպութեան դասարանացն ծանրացուցանէր զգործն, եւ արգել յառաջագիմութեան աշակերտացն առհասարակ լինէր: Առ ի դա-

ռաջս առնուլ չարեացս, անդամք Մանկ. խորհրդոյն փութացան ճշգիւ եւ գրեթէ խստիւ պահանջել յաշակերտացն դասս, հոգացեալ ընդ նմին եւ զյորդորանացն՝ զի լրջմտութեամբ իմն գայցեն աշակերտք յընթերցասիրութիւն: Առ այս գործ դժուարաձեռն, որչափ ինչ առնելի էր ի միում ամի, փութացաք ի նոյն, սակայն եւ այնպէս անակնուկի էր կատարեալն յաջողութիւն:

Յանցելումն ամի ի լինելն մեր հանդիսատես Ե. րդ Տարեդարձին ձեւարանիս, եւ մեք լուաք ի մեծ զարմացումն թէ յամենայն աշակերտաց ձեւարանիս ինն աշակերտք միայն մնացին ի դասարանս իւրեանց յորս էին, իսկ հարիւր քսան աշակերտք փոխադրեցան ըստ կարգի ի բարձրագոյն դասարանս. զարմացաք արդարեւ ընդ նորանշան երեւոյթն, եթէ $\frac{1}{13}$ մասն միայն յետադէմ էին, իսկ $\frac{12}{13}$ մասն ըստ արժանւոյն յառաջացեալ: Մինչ դեռ այլուր գովաբանեն եւ ծափահարեն առ յառաջագիմութեան $\frac{3}{4}$ մասին աշակերտաց, եւ ոչ յաշակերտս ժողովեալս ընտրանաւ՝ լուեալ է երբեք նոյնօրինակ հսկայաքայլ յառաջագիմութիւն: Զի ոչ սնապաշտութեան է տեղիս, այլ գործոյ, պարտիմ՝ յանդիման կացուցանել զվիճակ ձեւարանիս այնպէս, որպէս եւ է. անկեղծութեամբ իսկ ասեմ, թէ ի պաշտօնավարութեան իմում՝ յանցելումն ձեւարանիս հասու եղէ, թէ չէր ի ձեւարանիս յառաջագիմութիւնն այնպէս, որպէս խոստանային մեզ թիւքն ի հաշուին:

Այո՛, հաւատամ, զի յառաջին ամս բացման ձեւարանիս մարթ էր մեծի յառաջագիմութեան ակն ունել, քանի հոգ եւ խնամ ունէր վարչութիւնն յընտրութիւն աշակերտացն, նուիրակս առաքեալ յայլ եւ այլ տեղիս, եւ որք՝ որպէս եւ ինձ. յայտնի է ի լրոյ, մեծաւ զգուշութեամբ կատարէին զպաշտամունս իւրեանց: Իսկ ընտրութիւնքն՝ որում ներ-

կայ եղէ յանցելումն ամի, ոչ գոհացուցիչ էին արդարեւ, զոր եւ ցաւելով յայտնեմ Վեհափառութեան Ձերում: Նաեւ յայտմ ամի ոչ էր իսկապէս ընդունելութիւն աշակերտաց, այլ որոշեալ էր արդէն միացուցանել զԺառանգաւորաց Պարոյն. ուստի եւ անմարթ էր առնել ընտրութիւն ինչ. յայտմհետէ ոչ ի շնորհուկս ումեք, այլ միայն յօգուտ ձեմարանիս հայեցեալ պարտ է ըստ կարգի ընտրել եւ ընդունել զաշակերտսն. նաեւ գլխաւոր այն է, զի ջանասցուք հաստատութիւն ազգային յընդհանուրս կացուցանել զձեմարանս, եւ ոչ զմին ի նահանգաց կամ ի գաւառաց նախադասեալ այլոցն ամենեցուն, եւ միումն պատճառ բարօրութեան լինել եւ զայլովք զանց առնել: Այսօր իսկ թիւ աշակերտաց մերոց՝ որ ի Վաղարշապատայ եւ յերեւանայ եւ ի չրջակայից նոցա, յանհամեմատն առաւելուքան զայլոցն. իսկ ի բնակչացն Պարսկաստանի երկու աշակերտք միայն են: Են եւ այլ եւս գաւառք եւ ի նոյն իսկ նահանգէն Երեւանայ՝ ուստի ոչ է ի ձեմարանիս աշակերտ եւ ոչ մի:

Ըստ որոշման Մանկ. խորհրդոյն եղեն կիսամեայ գրաւոր քննութիւնք ի վերջն Դեկտեմբերի, յորս երեւեցաւ զի լեզուն Հայոց ոչ որպէս արժանն է՝ յառաջագէմ էր ընդհանրապէս ի ձեմարանիս, եւ աստիճան մտաւորական զարգացման աշակերտացն ընդհանրապէս ոչ բարձր էր: Առ այս ի նկատի առեալ Մանկ. խորհրդոյն զպահանջս դասատուի լեզուին Հայոց՝ յաւելուլ զԺամանակ գրաւոր աշխատութեան աշակերտացն, որպէս եւ յայտնի եղեւ յարգեանց քննութեանն, որոշեաց յաճախելի կրկնել զգրաւոր պարապմունսն ըստ այլ եւ այլ առարկայից, եւ ի տարեկան բանաւոր քննութիւնսն լծորդել եւ զգրաւոր քննութիւն ի գլխաւոր առարկայից, որպէս զի մի վրիպեսցուք, որչափ

եւ հնարն իցէ՝ ի տեղափոխելն զաշակերտս: Նոյնպէս ցանկալի լինելով մեզ նպաստել մտաւորական զարգացման աշակերտաց՝ որոշեցաք տալ գրականական երեկոյս յամենայն երկու եօթնեակըս, յանձնեալ ուսանողաց կրկին լսարանացն՝ ի գիր առնուլ յօդուածս ինչ ի հայկական զպրութենէ եւ ընթերցումս ի լուր ընկերակցացն: Զայս որոշումն օգտակար՝ ոչ եղեւ մեզ յարգիւնս ածել յանցելումն ամի. քանզի ուսանողք ծանրաբեռնեալ էին դասուք իւրեանց եւ գործնական աշխատութեամբք: Իսկ յայտմ ամի փոյթ յանձին կալայց իրագործել զորոշումնս Մանկ. խորհրդոյն եւ ըստ այնմ տալ գրականական երեկոյս, ընդ որ լիայոյսեմք, եթէ օգուտ մեծ ընծայիցեմք մտաւորական զարգացման ուսանող ճառախօսացն եւ ունինդիր աշակերտաց: Յանցելումն ամի զերիս եւ եթ գրականական Ժողովս յաջողեցաք տալ, մի՛ ի տօնի Ս. Վարդանանց զօրավարաց, մի՛ ի տօնի Ս. Սահակայ եւ Մեսրոպայ եւ մի՛ ի տօնի Ս. Հօրն մերոյ Գրիգորի Առաւորչին ելին ի Վիրապէն, յորս ակն յայտնի երեւեցաւ, զի մարթ է շարունակել զայն յայտմ ամի ըստ ամենայն կանոնաւորութեան: Ի տօնական աւուրսն յայնոսիկ ճառախօսեցին նաեւ ոմանք յուսուցչաց ձեմարանիս՝ եւ շքեղ իմն փայլ յաւելին ի հանդէսն: Ի գէպ է ինձ եւ աստ խոստովան լինել, եթէ կարեւոր է արդարեւ մասնակցութիւն ուսուցչաց ի գործս այսպիսիս:

Մանկ. խորհուրդն առ ի բարձրացուցանել զմտաւորական զարգացումն աշակերտաց, ուշագիւր եղեւ եւ ի մատենադարանն, եւ ընտրեաց ի մատենապետ զՊ. Փիլիպպոս Վարդանեան, տալով նմա օգնական զմին յուսանողաց բւարանի զՍարգիս Տ. Գաբրիէլեան, այլ ցաւ է ինձ ասել, զի զուրկ է մատենադարան մեր եւ ի կարեւոր գրոց՝ մատենադ յընթերցանելեացն, ըստ որում եւ անբաւական ի

լրացուցանել զպիտոյս աշակերտաց: Թողու՛մք ասել թէ՛ ոչ համեմատի ամենեւին ցանկութեան Մանկ: Խորհրդոյն: Հարկ ի վերայ կայ եւ ամենայն ուսումնարանի տալ գումար ինչ որոշեալ ամ ըստ ամէ առ ի ձեռս բերել զգիրս օգտակարս ընթերցանութեան, բայց ձեմարանիս առ այս յաւելուն բազում արգելք եւ խոչընդոտք:

Առ ի նպաստել կրօնական եւ բարոյական դաստիարակութեան աշակերտաց ձեմարանիս ըստ որոշման Մանկ: Խորհրդոյն մեկնեն աշակերտաց զՍ. Աւետարանն Գեր. Գրիգոր Սրբ. Աղափրեան եւ Արթ. Կիւրեղ վարդապետ Սրապեանց կցորդեալ նմին եւ զբարոյական խրատս եւ դարձուցեալ զուշագրութիւն աշակերտացն յայլ եւ այլ թերութիւնս նոցա:

Այլ եւ զներքին կացութենէ ձեմարանիս, պարտ է ինձ յայտնել. զի ուսանողք լսարանաց կառավարեն զամենայն ինչ, սկսեալ ի խոհանոցէ մինչեւ ի թանգարան փիլիքական գործեաց, ընդ պատասխանատուութեամբ վարչութեան ըստ առանձին հրահանգաց, որով թեթեւացուցին ըստ մասին զգործ վարչութեանս, եւ ինքեանք եւս ընդելացան ուսումնարանական կառավարութեան: Յաւելում եւ զայն՝ զի ի Յուլիս ամսոյ եւ այսր ուսանողք սկսան կատարել եւ զպաշտօն օգնական վերակացուի, եւ ակն ունելի է՝ եթէ ձեմարանս ընծայեսցէ առ յապայն ոչ միայն մանկավարժ ուսուցիչս, այլ կառավարիչս ի պէտս ազգային ուսումնարանաց, որոց պակասութիւնն արդարեւ զգալի է այսօր ամենայն ուրեք: Ինկատի ունէաք մանաւանդ եւ զայն, զի կառավարութիւն ո՛ր եւ է այսպիսի հաստատութեան՝ եթէ յաճն իցէ աշակերտաց, խաղաղ եւ կանոնաւոր եւս ընթանայցեն ներքին կեանք հաստատութեանն, որպէս եւ փորձն յանդիման կացոյց մեզ:

Եւ այս խորին համոզումն է մեր, եթէ ուղղութիւնս արդիւնաբեր եւս լինիցի յապագայի, եւ ձեմարանս մայէ արդեօք ի շաւիղ ինչ այնպիսի, ընդ որ արտաքս ելանել ոչ եւս լինիցի նմա. յայսմ ապահով եմք մեր:

Եւ ժամանակ գործառնութեան՝ ձեմարանիս է այսպէս բաժանեալ ըստ որոշելոյ Մանկ. Խորհրդոյն:

5½ — 6¾ Աղօթք. թէյ եւ հանգիստ

6¾ — 7¾ Սերտողութիւն

7¾ — 8 Հանգիստ

8 — 8⁵⁵ Ա. դաս

8⁵⁵ — 9⁵ Հանգիստ

9⁵ — 10 Բ. դաս

10 — 10⁴⁵ Նախաճաշ եւ հանգիստ

10⁴⁵ — 11⁴⁰ Գ. դաս

11⁴⁰ — 11⁵⁵ Հանգիստ

11⁵⁵ — 12⁵⁰ Դ. դաս

12⁵⁰ — 1⁵ Հանգիստ

1⁵ — 2 Ե. դաս

2 — 5 Ճաշ եւ հանգիստ

5 — 7 Սերտողութիւն

7 — 7¼ Հանգիստ

7¼ — 7¾ Ընթերիք

7¾ — 8½ Հանգիստ

8½ — Աղօթք եւ ննջեսցեն:

Յետ աղօթիցն ց 9½ ժամ պարապեսցին աշակերտք Ե. եւ Զ. դասարանաց եւ Ա. եւ Բ. լսարանաց որոց պէտք իցեն:

Միայն ի շաբաթ երեկոյս եւ ի նախատօնակս տօնիցն, յորս աշակերտք վաղայարոյց գնան յեկեղեցի, չլինի սերտողութիւն, եւ հանգիստն երեկոյեան կանխէ ժամու միով յառաջ քան զայս սահման:

Նոյնպէս եւ ի կիւրակէս եւ ի տօնի աւուրս նախաճաշիկն լինի զոյգ ընդ թէյին յետ արձակման եկեղեցւոյն, եւ ճաշն կանխէ երկու ժամուք յառաջ, եւ յերեկոյն սերտողութիւնն աւարտի ի միում ժամու:

Յոցակի Դասաց ի շաբաթ ասորս

8—8⁴⁰ Ա. դաս

8⁴⁰—8⁵⁰ Հանգիստ

8⁵⁰—9⁵⁰ Բ. դաս

9⁵⁰—10⁴⁵ Նախաճաշ եւ Հանգիստ

10⁴⁵—10⁵⁵ Գ. դաս

10⁵⁵—11¹⁰ Հանգիստ

11¹⁰—11⁵⁰ Դ. դաս

11⁵⁰—12⁵ Հանգիստ

12⁵—12⁴⁵ Ե. դաս

12⁴⁵—1— Հանգիստ

1—2— Մեկնութիւն Աւետարանի

Զայս առանձին ցուցակ որոշեաց Մանկ. Խորհուրդն առ այն՝ զի ժամ լիցի եւ մեկնութեան սուրբ Աւետարանին եւ բարոյական խրատողն յետ աւարտելոյ օրական դասուցն որպէս տեսանի ի ցուցակին:

Իսկ զաղօթս աշակերտաց այսպէս կարգաւորեաց Մանկ. Խորհուրդն:

Աղօթք ասորս

Ա. Հայր մեր որ յերկինս.

Բ. Տէր եթէ զըրթունս իմ բանաս.

Գ. (յաւուրս աձ. բձ. գձ. դձ.) Լոյս արարիչ լուսոյ, (յաւուրս ակ. բկ. գկ. դկ.) Անեղանելիդ Աստուած

Դ. Զառաւոտու զաղօթս եւ զբանաւոր պաշտօնս.

Ե. Դիւիս մի բանից Ս. Աւետարանի (ըստ ունեւոյ օրինակին թարգմանութեանն Հայոց:)

Զ. Օրհնեսցուք զՏէր յամենայն ժամ. յամենայն ժամ օրհն:

Աղօթք ի սկսանելն զաստ յառաջին ժամս.

Հայր մեր . . . յԱ. եւ Բ. դասարանս

Զգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա . . . յ Գ. ի Զ.

դասարանս եւ յԱ. եւ Բ. լսարանս.

Աղօթք յառաջ Կան զնախաճաշին, զճաշն եւ զընթերց.

Հայր մեր որ յերկինս.

Աղօթք յետ նախաճաշին, ճաշն եւ ընթերց.

Զլիութիւն սեղանոյս.

Աղօթք ի վերջ Դասաց յառաջ հինգերորդ Դասին.

Հայր մեր որ յերկինս.

Աղօթք երեկոյեան.

Ա. Հայր մեր որ յերկինս. . .

Բ. Զհանգստեան զաղօթս. . .

Գ. Փառք քեզ տէր Աստուած. . .

Դ. Հրեշտակ զուարթուն. . .

Ե. Ողորմութիւն քո, Տէր, զհետ մեր եկեսցէ. . .

Յամին 1880—1 130 աշակերտք ներկայ գտան ի քննութեան. մին ի սոցանէ արձակեալ էր ըստ որոշման նախորդ Մանկ. Ժողովոյն, իսկ 124 աշակերտք ի Սեպտեմբերի Հաւաքեցան ի ձեմարանս: Յընթացս ամին անցելոյ ընկալեալ եղեն այլ եւս 55 աշակերտք, ուստի եւ թիւ աշակերտաց միահամուռն եղեւ 179 յանցեալ 1881—2 ուս. ամին, որք եւ զետեղեցան յերկօսին լսարանս եւ ի վեց դասարանս ըստ այսմ.

Յ. Բ. լուսարանի	7. ուսանողք	14
Ի 2. գաղտնի	19. աշակերտք	22
Ի Բ.		23
Ի Գ.		24
Ի Դ.		37
Ի Ե.		33

Ընդ. ամենայն ուսանողք 21 եւ աշակերտք 158: Համա-
գումար 179:

Յուլյակ աշակերտաց: թէ ուսումը իցեն:

I. ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ 144	
Ա. ԲԵՍԱՐԱՆՈՅ ՎԻՃԱԿ 13	
Քիչնեւ	2
Ն. Նախընկալ	4
Նիսիլիթա գիւղ	1
Թօփիթի գիւղ	1
Օրբազար	2
Խարասուբազար	3
	13

Բ. ԱՍՏՐԱՆԱՆԱՅ ՎԻՃԱԿ 15	
Աստրախան	1
Մոզզով	1
Ղալաբ	1
Ղարաջալի գիւղ	1
Արմաւիր	1
	5

Գ. ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԵՏԻ ՎԻՃԱԿ 26

1. Տփլիս	2
Մանգլիս գիւղ	1
Ջալալօղլի	2
Վարդաբուրք	1
Օձուն	1
Դիլիջան	2
Պօղոսքիլիսայ	1
Ղոշխոթան	1
Թերաւ	2
Սղնախ	1
Զաքարթալայ	1
Քուլթայիս	2
	17

2. Ախալցխայի փոխանորդանիւն

Ախալցխայ	4
Մուլրուլթ գիւղ	1
Սուլգայ	1
	6

3. Գորայի փոխանորդանիւն

Գորի	1
Յիւնիւլ գիւղ	1
	2

4. Գանձակի փոխանորդանիւն

Գանձակ	1
	1

Գ. ԱՐՑԱԽՈՒ ՎԻՃԱԿ 16

1. Շուշի	4
Հատրուդ գիւղ	1
Խլաթաղ	1
Նորշէն	1
Փիրաջամալ	1
	8

2. Նոսահայ գիւղերու շրջան

Նուխի	3
Նիժ գիւղ	2
Վարդաշէն	2
Դաշքուղի	1
	8

Ե. ՇԱՄԱԽՈՒ ՎԻՃԱԿ 3

Սաղիան գիւղ	1
Խաչմաղ	1
Գիրք	1
	3

Զ. ԵՐԵՒԱՆԱՅ ՎԻՃԱԿ 81

1. Երևանայ գիւղերու շրջան

Երեւան	17
Զիգամիս գիւղ	1
Դաւալու	1
Օվայ	1
Ապարան	2
Փարաքար	1
	23

2. Ալեքսանդրապոլ գիւղերու շրջան

Ալեքսանդրապոլ	5
Մեծ Ղարաքիլիս գիւղ	3
	8

3. Հ. Նախիջևանի գիւղերու շրջան

Աստաղատ գիւղ	1
Ագուլիս	3
Փորագաշատ	1
	5

4. Տաթևու գիւղերու շրջան

Տաթև գիւղ	3
Մեղրի	2
Լորի	1
Դարապատ	1
Քաջարանց	1
Բռնակոթ	1
Արջաձոր	1
Խնձորէս	1
	11

5. Ս. Եջիսի գիւղերու շրջան

Վաղարշապատ գիւղ	15
Աշտարակ	3
Օշական	1
Ֆրանգանոց	1
Ալիբեկու	1
Զէյվայ	1
	22

6. Նոր Բայազէտ — Գործակալութիւն

Նոր Բայազէտ	2
	2

7. Սոսնաբոնի Գործակալութիւն

Իգդիր գիւղ	3
Իգդիրմաւի	1
Քլուք	1
Հ. Եվջիլար	1
	6

8. Արմաւիրի Գործակալութիւն

Ղուղիկիւտան	1
	1

9. Թալինի Գործակալութիւն

Թալին	1
Տաշխալայ	1
Ադիաման	1
	3

II. ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ 32

Ա. ՏԱՃԿԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ 13

Հին Բայազէտ	1
Իւջբիլիսէի վանք	1
Արաբկեր	2
Երզնկայ	1
Վան	4
Տիգրանակերտ	3
Մուշ	1
	13

Բ. ԱՆԱՏՈՂԻԱՅ 10

Պիլեճիկ	1
Իւնիա	1
Պրուսա	3
Տրապիզոն	1
Շ. Փարաշիսար	1
Սերաստիա	1
Կուտինա	1
Նիկոմիդիա	1
	10

Գ. ԿԻԼԻԿԻԱ 2

Այնթափ	2
	2

Դ. ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ 7

Կ. Պօլիս	5
Ադրիանուպօլիս	1
Ռօդոստոյ	1
	7

III. ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ 2

Դաւրէժ	1
ԱսպաՀան	1
	2

IV. ՌՈՒՄԱՆԻԱ 1

Ֆոքշան	1
	1

Մանկավարժական խորհուրդս ի վախճան ուս. ամին անցելոյ այսպէս որոշեաց կատարել զքննութիւն աշակերտացն: Զրկել ի քննութենէ զայնոսիկ աշակերտս՝ որք յընթացս դասուցն ոչինչ յառաջագիմութիւն ցուցին, եւ քննել զյառաջագէտն միայն յառարկայս՝ զորս աւարտեցին: Իսկ ի մատեմատիքական առարկայս եւ ի լեզուս քննեացին ի գրութեան միայն: Ըստ այսմ:

Ա. Դասարան

Ս. Պատմութիւն	բանաւոր
Հայոց լեզու	գրաւոր
Ռուսաց լեզու	»
Թուաբանութիւն	»

Բ. Դասարան

Ս. Պատմութիւն	բանաւոր
Հայոց լեզու	գրաւոր
Ռուսաց լեզու	»
Թուաբանութիւն	»

Գ. Դասարան

Ս. Պատմութիւն	բանաւոր
Հայոց լեզու	գրաւոր
Ռուսաց լեզու	»
Ֆրանսերէն	»
Թուաբանութիւն	» եւ բանաւոր
Ալգեբրա	»
Հայաստ. Աշխարհագր. բանաւոր	
Աշխարհագրութիւն	»
Ռուսաբանութիւն	»
Զայնագրութիւն	»

Դ. Դասարան

Կրօն	բանաւոր
Հայոց լեզու	գրաւոր
Ռուսաց լեզու	»
Ֆրանսերէն	»
Ալգեբրա	»
Երկրաչափութիւն	»
Ռուսաստ. Աշխարհ. բանաւոր	
Բնական Պատմութիւն	»

Ե. Դասարան

Հայոց լեզու եւ Մատեն. գրաւոր	
Ռուսաց լեզու	»
Ֆրանսերէն	»
Ալգեբրա	»
Երկրաչափութիւն	»
Ֆիզիքա	»
Ռուսաց Պատմ. բանաւոր	
Եւրոպ. Աշխարհագ.	»
Ֆիզիք. Աշխարհագր.	»

Զ. Դասարան

Հարցաքննութիւն յամենայն առարկայից եւ թէ բանաւոր եւ եթէ գրաւոր

Ա. Լասարան

Աստուածաբանութիւն	բանաւոր
Քննակ. Քերականութ. գրաւոր եւ բանաւոր	
Ռուսաց գրականութ.	»
Գերմաներէն	»
Ֆրանսերէն	»
Ընդհ. գրականութիւն	»
Հոգեբանութիւն	բանաւոր
Տրամաբանութիւն	»

Բ. լսարան:

Ընդհ. եկեղ. Պատմ. բանաւոր
Ռուսաց գրականութ. գրաւոր
Ընդհ. " " "
Գերմաներէն " "
Հոգեբանութիւն բանաւոր
Բարոյակ. Փիլիսոփ. " "
Մանկավարժութիւն " "

Յայտնի էր, որ իւրաքանչիւր աշակերտաց.

	Փ. Երկրորդ	Ուսուցիչ	Մանկավարժ	Միջնակարգ	Սովորողներ	Սովորողներ	Ս. Ժ.
Ե. Բ. լսարանէ	7	"	"	"	"	"	"
Ե. Ա. " "	12	"	2	"	"	"	"
Ի. Զ. դասարանէ	14	4	"	1	"	"	"
Ի. Ե. " "	10	"	9	1	"	"	2
Ի. Դ. " "	12	"	7	"	1	"	3
Ե. Դ. " "	13	"	7	"	3	"	1
Ե. Բ. " "	19	"	12	"	"	"	6
Ե. Ա. " "	23	"	8	"	"	"	2
	110	4	45	2	4		14

Զորեցուն աշակերտաց Զ. դասարանի հարկ եղել տալ
վկայական, եթէ օրհնութեամբ Վեհափառ Հօրդ աւար-
տեցին, նոքա զգալանոցական շրջանն, որք են. Ստեփաննոս
Թորոսեան Աստվածանցի, Գրիգոր Ղարիբեան Բագրեւան-
դացի, Համբարձում Սաֆարեան Աստրախանցի եւ Յով-
հաննէս Տ. Գրիգորեան Մեղրեցի: Ոչ աւելորդ է արդեօք յի-

շել աստանօր: զի մին ի չորիցս՝ Համբարձում Սաֆարեան,
վերագարձեալ ի հայրենիս իւր եւ ի 24 Օգոստոսի մաշեալ
ի Թոքախտութենէ՝ յոր տառապէր յերկուց ամաց հետէ,
կնքեաց զկեանս իւր:

Արդ՝ ըստ հաշուի երեւի, զի աշակերտք 62 առ հարիւր
փոխադրեցան, 25 առ հարիւր մնացին ի դասարանս, ուր
էին՝ եւ գրեթէ 8 առ հարիւր արձակեցան. անշուշտ եմք
զի կանոնաւորեցի այս թիւ առ յայնչն, քանզի ներդաշ-
նակ եւս կազմակերպեցան այժմ՝ դասարանքն:

Յանցեալ 1881—2 ուս. ամին դասատուք ձեմարանիս
էին.

Գեր. Գրիգոր Եպիսկոպոս Աղափիրեան. Կրօն եւ ընդհ.
եկեղ. պատմ. շաբաթական 14 դաս:

Գեր. Արիստակէս Եպիսկոպոս Մեղրական. Կրօն եւ
Հայոց լեզու. շաբաթական 15 դաս:

Արժ. Կիւրեղ վարդապետ Սրապեան. Կարգ Աստուած-
պաշտ. Տօմար եւ Հայոց լեզու. շաբաթական 15 դաս:

Արժ. Ղեւոնդ վարդապետ Յովակիմեան. Զայնագրու-
թիւն. շաբաթական 12 դաս. յորոց 2 խմբին երգչաց:

Պ. Ս. Մանգինեան. Տրամաբանութիւն, Մանկավարժու-
թիւն, Բարոյակ. Փիլիսոփայութիւն, Հոգեբանութիւն եւ
գործնական պարապմանց ղեկավարութիւն. շաբաթական
24 դաս:

Պ. Փիլիպպոս վարդանեան. Գերմաներէն. Ընդհ. Պատմ.
Ընդհ. եւ Ռուս, Գրակ. եւ Ընդհ. Աշխարհագրութիւն. շա-
բաթական 24 դաս:

Պ. Ստեփաննոս Պալասանեան. Հայ. Պատմ. եւ Ֆրանսե-
րէն. շաբաթական 20 դաս:

Պ. Կարապետ Կոստանեան. Հայ. Պատմ. Հայ. Մատեն.
Քննական Քերակ. Հայաստ. Աշխարհագրութիւն եւ եկեղե-

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0237383

53. 951

